

סוגיה כו: חיוב תענית בתשעה באב, יז בתמוז, צום גדליה ועשרה בטבת

**

רקע

במסכת תענית יש דיון בהלכות אבלות של תשעה באב, ואין דיון בדיני התענית. השאלה הראשונה הנשאלת לגבי דיני התענית, מהו מקור החיוב להתענות בתשעה באב ובשאר תעניות החורבן. התשובה לשאלה זו נמצאת בגמ' במסכת ראש השנה [יח.-יח:].

מקורות

א. ראש השנה יח.-יח: "מתני' על ... והוכפלו בו צרות" [עדיף עד "לסדר פורענויות"]
ב. מגילה ה.-ה: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא רבי נטע נטיעה... טובים השנים מן האחד"

ג. רש"י ראש השנה ד"ה שיש שלום

ר"ח ראש השנה "מתני' על ששה חדשים... לפיכך יוצאין באב"

רשב"א ראש השנה ד"ה בזמן שיש שלום

ד. ר"ן ראש השנה ד:-ה. באלפס ד"ה ומקשי', ודאמרי', וכתב, והאידנא

רא"ש ראש השנה פרק א סי' ו

ריטב"א ראש השנה ד"ה ופרקינן

רמב"ם הל' תעניות פ"ה הל' א-ה, יט

ה. תוס' מגילה ד"ה ורחץ, ובקש

ריטב"א מגילה ד"ה אמר ר' אלעזר א"ר חנינא ר' נטע נטיעה, ומה שרצה לעקור ט' באב

ו. שו"ע סי' תקמט ומשנה ברורה [בעיקר: סק"א]

סי' תקנ ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק ו ושער הציון אות ח-ט]

רשב"א מסכת ראש השנה דף יח: ד"ה בזמן שיש שלום
בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה. פי' בזמן שיש שלום שישראל שרויין על אדמתן.

ריטב"א מסכת ראש השנה דף יח: ד"ה ופרקינן

ופרקינן אמר רב חנא כו' רב פפא וכו'. ופירוקא מדרב פפא הוא, ומימרא דרב פפא הכי פירושו שהצומות הללו עיקר גזירתן היה על חורבן הראשון כל אחד לענינו כדמפרש ברייתא לקמן, וכשנבנה בית שני אמר הנביא כה אמר ה' [צבאות] צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, כלומר שלא ינהגו בהם רק שיעשו אותם ימים טובים, ומ"מ מדקרי להו נמי לאחר הבנין צום ולא כתיב אשר צמתם כדכתיב בקרא אחרינא (זכריה ז') (אשר) [כי] צמתם וספור (ברביעי) [בחמישי] משמע שלא נתבטלו לגמרי ולא נעקרה לגמרי גזירה ראשונה, ואע"פ שהיה ראוי שתעקר כיון שעל בית ראשון נגזרה והרי נבנה, והטעם לפי שהיו יודעין שסוף בית שני

זה ליחורב ושיהא גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דליהוי נגדר הפרץ הראשון, ולפיכך לא עקרו גזירתן לגמרי, אלא אמרו כי בזמן שיש שלום כלומר שישראל שרויין על אדמתם ובית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה, ואם אין שלום שביהמ"ק חרב ויש שמד על ישראל דאיכא תרתי לגרועותא שיהו צום גמור מגזירת נביאים הראשונים, ואם אין שלום וגם אין שמד יהיה הדבר תלוי ברצון ישראל רצו ב"ד מתענין לא רצו אין מתענין כלל.

והשתא דפרישנא מימרא דרב פפא צריכינן לפרושי מאי מפרקינן בעיקר קושיין מדרב פפא, דהא אע"ג דאמר רב פפא רצו מתענין לא רצו אין מתענין מ"מ כבר היו רוצים להתענות באותו זמן ונוהגין היו להתענות תמוז וטבת מדפרכינן וליפקו נמי אתמוז וטבת, ואם כן אכתי תיקשי לן אמאי לא נפקי בהו שלוחין, ויש מתרצים דהכי קאמר דכיון שהיו קלים בתחלתם שאילו לא רצו לא היו מתענים אף עכשיו שקבלום עליהם לא היו מקפידים לשלוח עליהם שלוחין, וזה אינו נכון כלל [דמאחר] שכבר קיבלום עליהם חובה מגזירת נביאים למה לא יהיו מקפידין לעשותן בזמנן, ואחרים פירשו דהכי קאמר אע"פ שאנו מורגלין להתענות בהם אילו רצינו שלא להתענות בהם לא היינו מתענין כי לעולם הדבר תלוי וכיון שכן אין קפידא בדבר לשלוח שלוחין, וגם זה אינו מחזור דודאי אחר שהורגלו בהם וקבלום עליהם אחר שלא היה שמד עליהם כבר נתקיים עליהם ושוב אין להם כח ורצון לבטלם שכבר רצו בדבר וקבלום, ומ"מ אין עלינו אלא כמו שרצו הראשונים, ר"ל שאין עלינו אלא איסור אכילה ושתיה אבל להפסיק מבעוד יום וליאסר ברחיצה ונעילת הסנדל לא קבלו עליהם וכשם שהיו רשאים לעקרו לגמרי היו רשאים לעקור מקצתן.

והנכון דודאי בימי חכמי התלמוד כבר היו נוהגין בתמוז וטבת וכבר קבלו עליהם ורצו בהם כל ישראל כמו בזמנינו זה ושוב אי אפשר לעקרום, אבל כשנשנית משנתינו לא רצה לשנות דנפקי שלוחין עליהו (או) משום דההיא שעתא (כבר) היו תלויים ברצון ויש שהיו מתענין ויש שלא היו מתענין וכיון דכן לא היו מטריחין לשלוח שלוחים, ומיהו תלמודא פריך מעיקרא דליפקו אתמוז וטבת משום דהשתא כבר היו מורגלין ופשוטין ומקובלין בכל ישראל והיה סבור שכן היה לעולם, ולהכי פרקינן דלאחר החורבן ברצון היו תלויין, וכשנשנית משנתינו רופפין היו ביד ישראל וכדמוכח מעובדא דרבי שרחץ ב"ז בתמוז וכדאייתא במסכת מגילה (ה' ב'), ואח"כ הוא שרצו רוב ישראל וקבלום עליהם ואי אפשר לעקרום, כנ"ל לפי שיטת כל המפרשים ז"ל שפירשו רצו אין מתענין כלל ואפילו באכילה ושתיה, ולדבריהם הא דאמרינן במסכת מגילה דרבי רחץ ב"ז בתמוז וטעמא משום הא דרב פפא, לאו דוקא רחץ דהוא הדין אכל ושתה אלא דנקט רחיצה דמיפרסמא טפי וכדאמרינן לקמן במעשה שגזרו תענית בחנוכה ויצא רבי אליעזר ורחץ רבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם.

ומכל מקום אפשר היה לומר כי מעולם לא נתבטל מישראל לאחר החורבן תענית בתמוז וטבת כי האיך תכפל ותקום פעמים צרה ויהיו אוכלים ושותין בהם, אלא חומרי תענית הוא שנתבטלו מהם שלא יאסרו בהם אלא באכילה ושתיה ושלא יפסקו מבעוד יום, ורבי לא עשה ב"ז בתמוז אלא רחיצה אבל לא אכל ושתה, ועל הדרך הזה היה רוצה לעקור ט"ב כלומר מחומרי תעניות לפי שאף הוא היה ברצון דקרא על כולהו צומות כתיב בשוה, תדע שאלמלא כן האיך היה יכול לעקרו שהרי אין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אלא ודאי אף ט"ב תלוי ברצון מגזירת נביאים, ולפיכך אמר שבקש (ב"ד) [רבין] לעקרו שלא לנהוג בו אלא בעינוי אכילה ושתיה כיחידים בעלמא ולא בתורת תענית צבור, וכדרך שבטל ג"כ מתמוז וטבת, ומפני קולא זו שלא היו נוהגין בהם כחומר תענית אלא כתענית יחידים לא היו מקפידין לשלוח להן שלוחין שאינו אלא תענית יחידים, ולהכי פרכינן הכא אי הכי אפילו ט"ב נמי כלומר שאף הוא תלוי ברצון ומאי שנא מאידך, ופרקינן שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות לעולם החזיקו בו להיות צום כגזירת

נביאים בכל חומרי תעניות וכדאמר בעלמא (פסחים נ"ד ב') אין תענית צבור בכבל אלא ט"ב, וכיון שנוהגין היו בו בגזירת נביאים ובתורת תענית צבור ראוי היה לשלוח עליו שלוחין, ומעתה לכל השיטות האלו אף תמוז וטבת מקובל הוא עלינו ואין על יחיד וצבור לעקום שכבר רצו כל ישראל וקבלום עליהם כתענית יחידים, אלא דמכל מקום אפשר דבעו קבלה מבעוד יום כתענית יחידים משא"כ בט"ב.

ריטב"א מסכת מגילה דף ה. ד"ה אמר רבי אלעזר א"ר חנינא, ומה שרצה לעקור ט' באב

אמר רבי אלעזר א"ר חנינא רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של ציפורי ב"ז בתמוז. פירוש דאלו מדינא כל ד' הצומות אסורין בכל חומרי תענית רחיצה וסיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה כט' באב עצמה, דכולהו בחד קרא כתיבי ובחדא מחתא מחתינהו, ודין תענית צבור החמור בכל אחד מהם, אלא דבימי רבינו הקדוש דהיינו רבי אין שמד ואין שלום הוה ואמרין במסכת ר"ה (י"ח ב') דכל שאין שמד ואין שלום רצו מתענים רצו אין מתענים, שכך התנו נביאים שגזרו אותם דיש שלום היינו שישאל שרויים על אדמתן ואין שמד שמחה, יש שמד צום, אין שלום ואין שמד רצו מתענים רצו אין מתענים, ולפיכך רחץ רבי ב"ז בתמוז, ואפשר דה"ה שאכל דרצו אין מתענים כלל אלא דנקט רחץ דמיפרסמא מילתא, א"נ לא אכל כיון דנהוג בה איסורא, כגון בזמן הזה נהגו בו ענוי שלא לפרוץ גדרם של ראשונים שנהגו כן, אלא לדידי מסתבר שלא תלו הנביאים ברצו אלא חומר התענית דהיינו רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל אבל לא לאכילה, שאין בדין שיהא בית אלקים ועיר הקדש חרבה ואנו אוכלים ושותים, והיינו דקאמר שרחץ ודוקא רחץ וחבריו אבל לא אכל, ובזמן הזה ג"כ שאין שמד ואין שלום חייבין אנו להאסר באכילה מגזירה הנביאים ולא בתורת מנהג מלבד.

ומה שרצה לעקור ט' באב, פי' בתוספות שלא רצה לעקרו לגמרי אלא לקבעו ב' או ב"א, משום דקי"ל דט' באב אינו תלוי ברצו הואיל והוכפלו בו צרות ומפני זה היו שלוחים יוצאים בו כדאיתא בר"ה (י"ח ב'), וא"כ היאך היה אפשר לו לרבי לעוקרו דהא אין ב"ד זה יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ולא ירדתי לסוף דעתם דא"כ אפילו לעקרו לי' או לי"א לא היה יכול, דכיון שהראשונים קבעוהו בט' באב אף בזה יש משום ביטול דברי ב"ד חבירו וכדמוכח בהדיא בריש מכילתין גבי הקדמת בני כפרים, ועוד דהא מתשובתו של ר' אבא בר זבדא שאמר לא כך היה מעשה אלא ט' באב שחל להיות בשבת ודחינהו לאחר השבת ואמרין הואיל ונדחה ידחה, כלומר ידחה שנה זו בלבד, משמע לכאורה דלר' חנינא רבי היה דוחה אותו לעולם ולכך השיב לו שלא אמר אלא לאותה שנה, והנכון דרבי היה רוצה לעקור תשעה באב כגון י"ז בתמוז, דשורת הדין אין הפרש ביניהם בגזירת נביאים, [ושלא] כדברי הראשונים ז"ל [שרצה לעוקרו] שלא להתענות בו כלל, [אלא רצה לעוקרו לבטל ממנו רחיצה וסיכה וכולהו דינין דחומרי דתענית, וחכמים לא הודו לו בזה לפי שהוכפלו בו צרות ואין ראוי לנו להקל בו אע"פ שאפשר כן מגזירת נביאים ברצו, אלא שישאל חסידים לא רצו להקל בו מטעם זה, ולפיכך היו שלוחים יוצאים בו משא"כ בשאר תעניות, וזה טעם קצת רבותי והוא טעם נכון וברור.

הסבר הסוגיה

"צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו צום וקרי להו ששון ושמחה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום". [גמ' ר"ה יח:]

בספר זכריה [ח] מפורש שארבע תעניות החורבן נקבעו על ידי הנביאים סמוך לחורבן בית ראשון, והם תיקנו שהצומות עתידיים להתבטל ולהיות ימי ששון ושמחה. מפרשת הגמ' [ר"ה יח:] שבתקנת הצומות יש שלושה מצבים שונים:

א. בזמן שיש שלום – ששון ושמחה, הצומות יתבטלו והימים יהיו אסורים בהספד ותענית.

ב. בזמן שיש גזרת מלכות – צום, יהיו חייבים להתענות בימים אלו על פי תקנת הנביאים.

ג. בזמן שאין שלום ואין גזרת מלכות – רצו מתענים רצו אינם מתענים.

את המצב השלישי ניתן להבין באחת משתי דרכים:

1. נביאים תיקנו שבזמן שאין שלום ואין גזרת מלכות רצו מתענים רצו אינם מתענים.
2. תקנת הנביאים מתייחסת רק לזמן שיש שלום ולזמן שיש גזרת מלכות, לזמן שאין שלום ואין גזרת מלכות הנביאים לא תיקנו דבר, וחכמים תיקנו שרצו מתענים ורצו אינם מתענים.

הגמ' אומרת שתשעה באב אינו תלוי ברצונם כיוון שהוכפלו בו צרות. גם בדין זה ניתן להסתפק האם הנביאים תיקנו שתענית תשעה באב שונה משאר תעניות, והם תיקנו תענית גם בזמן שאין שלום ואין גזרת מלכות, או שבתקנת הנביאים אין הבדל בין תשעה באב לשאר תעניות, והחייב להתענות הוא תקנת חכמים.

להבנות אלו נפקא מינה בגדרי התעניות. להבנה שחייב תענית בתשעה באב ובשאר תעניות החורבן מתקנת נביאים, דינם כתענית ביום הכיפורים "דכל דתקון נביאים כעין דאורייתא תקון" [לשון הרמב"ן בתורת האדם עמ' רמד], מתענים בהם מבעוד יום, וחייבים בחמישה עינויים. להבנה שחייב תענית ממנהג בלבד, ניתן לומר שמתענים רק מעלות השחר ואין חייבים בהן בחמישה עינויים.

ניתן לפרש שחמישה עינויים נוהגים בהן, שהרי הם נוהגים בתעניות ציבור, ואף על פי כן יש נפקא מינה בין תקנת נביאים לבין תקנת בית דין. בתעניות ציבור אסור לרחוץ כל גופו בחמין, ומותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו [גמ' יג.], ביום הכיפורים אסור להושיט אצבעו במים [יומא עז: פסחים נד:]. אם חיוב תעניות החורבן מתקנת נביאים, דינן כיום הכיפורים ואסור להושיט אצבעו במים, אם חיובן מתקנת בית דין, אסור לרחוץ כל גופו בחמין מדין תענית ציבור, ואולי אסור כל גופו בצונן מדין אכל, אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו.

הגמ' במגילה [ה:] מספרת על רבי שרחץ בקרונה [=ביום שוק בפרהסיא בשעת הילוך קרונות (רש"י ד"ה בקרונה)] של צפורי ביז בתמוז, וביקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו חכמים [רבי אבא בר זבדא אומר שרבי רצה לעקור רק תשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון]. מפרש התוס' [ד"ה ורחץ] שרבי התענה ביז בתמוז באכילה ושתייה ולא התענה בחמישה עינויים. הרמב"ן [תורת האדם עמ' רמג. מובא בר"ן ר"ה ה. באלפס ד"ה וכתב] חולק ולדעתו רבי לא התענה כלל. משמע מלשון התוס' והרמב"ן, שהם נחלקו בהבנת "רצו מתענים". תוס' סובר שחיוב תענית בזמן שאין שלום ואין גזרת מלכות הוא רק מפני המנהג, ולכן בתענית זו חיוב אכילה ושתייה בלבד, ואין חיוב להתענות בחמישה עינויים. הרמב"ן סובר שחיוב תענית מכח תקנת הנביאים, ולכן חייבים להתענות כל חמישה עינויים. רבי לא רצה להתענות, ולכן רחץ ואכל ושתה. הרמב"ן מוסיף, שבזמננו לא רצו להתענות בחמישה עינויים ולא רצו להתענות מבעוד יום, ולכן החיוב שלנו להתענות רק מעלות השחר, ובאכילה ובשתייה בלבד.

הריטב"א [ד"ה אמר ר' אלעזר] מפרש ש"רצו מתענין רצו אין מתענין" מתייחס לחמישה עינויים בלבד, אבל איסור אכילה ושתייה קיים מכח תקנת הנביאים בכל התעניות. רבי התענה ביז בתמוז כיוון שחיובו תקנת נביאים, הוא רחץ כיוון שאיסור רחיצה תלוי ברצון בלבד. הוא ביקש לעקור איסור חמישה עינויים בתשעה באב, ולא הודו לו חכמים.

הגמ' [ר"ה יח.] שואלת על המשנה האומרת ששלושים יוצאים בחודש אב מפני התענית, מדוע אינם יוצאים גם על טבת ותמוז מפני תעניותיהם? מתרצת הגמ' שצומות אלו תלויים ברצון, ולכן השלושים אינם יוצאים. מוכיחים הרשב"א [ד"ה אין שמד ואין שלום] והר"ן [ד: באלפס ד"ה ודאמרין] מקושיית הגמ', שכבר בזמן חכמים קיבלו על עצמם להתענות, דאי לא הכי מדוע הגמ' שואלת "ולפיכך נמי אתמוז וטבת". הרשב"א והר"ן שואלים, אם קיבלו עליהם להתענות גם בטבת ותמוז, מדוע השלושים אינם יוצאים. הם מתרצים שכל ציבור וציבור וכל תקופה ותקופה יכולים להחליט האם הם רוצים להתענות או לא. כיוון שאין חיוב על הציבור בחוץ לארץ להתענות, אין שולחים להם שליחים. הרמב"ן חולק ולדעתו לא ניתן כיום לבטל התענית כיוון שכבר רצו בדורות הקודמים להתענות, ולא ניתן לבטל מנהגם.

לריטב"א [ד"ה ופרקינן] הסבר שלישי. הוא מפרש שבתקופת התנאים לא קיבלו על עצמם להתענות, שהרי רבי רחץ בקרונה של צפורי ביז בתמוז, וכל ציבור החליט האם רצו להתענות. בזמן האמוראים קיבלו על עצמם להתענות. הגמ' שואלת "ולפיכך נמי אתמוז וטבת" כיוון שהיא חשבה שגם בזמן המשנה נהגו להתענות כפי שנוהגים להתענות בתקופת האמוראים. מתרצת הגמ', שתענית בעשרה בטבת וכיז בתמוז תלויה ברצון, ובזמן התנאים לא רצו כולם להתענות, ולכן לא שלחו שליחים לחוץ לארץ. בזמננו חייבים להתענות כיוון שכל ישראל קיבלו על עצמם בתקופת האמוראים להתענות.

נראה לפרש שלדעת הרשב"א והר"ן מנהג הקדמונים אינו מחייב אותנו, כיוון שחכמים תיקנו שמי שרוצה מתענה ומי שאינו רוצה אינו מתענה, ולכן המנהג מחייב רק את מי שקיבל התענית על עצמו.

נחלקו הראשונים מהו "שלום" שאין מתענים בו: רש"י [ר"ה יח: ד"ה שיש שלום] מפרש: "שאיין יד העובדי כוכבים תקיפה על ישראל". הר"ח [ר"ה יח:]: מפרש: "כל זמן שבית המקדש קיים". הרשב"א [ד"ה בזמן שיש שלום] מפרש: "שישראל שרויין על אדמתן". הרמב"ם מפרש ימות המשיח, שהרי הוא פוסק [הל' תעניות פ"ה הי"ט]: "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח".

לפי פירוש הר"ח והרמב"ם צריכים להתענות אף בזמננו, לפי פירוש רש"י והרשב"א משמע שכיום אין אנו חייבים להתענות ויכול להיות שהם לא העלו על דעתם אפשרות שעם ישראל חוזר לארצו ללא משיח וללא בית המקדש, ובעצם גם הם מודים לשיטת הר"ח והרמב"ם. אפשרות זו מסתברת מאוד, כיוון שקשה לעלות על הדעת ששועלים מתהלכים בהר בית ה' ואנו נהפוך את תשעה באב ליום ששון ושמחה].

הרמב"ם פוסק: "ונהגו כל ישראל בזמנים אלו [ג בתשרי, עשרה בטבת, יז בתמוז ותשעה באב] להתענות". הרמב"ם אינו מחלק בין תשעה באב לשאר תעניות ומביא את כולם בחדא מחתא. נראה שהוא מפרש "שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות", שמפני הצרות שהוכפלו בו נהגו כל ישראל להתענות אף בזמן שבתעניות אחרות רק מי שרצה התענה. בתקופת האמוראים שעם ישראל קיבל על עצמו להתענות בכל התעניות אין הבדל ביניהם, וחיובן מפני מנהג ישראל בלבד.

הטור [סי' תקנ] מביא את הגמ' האומרת שבזמן שאין שלום ואין שמד רצו מתענים לא רצו אין מתענים והוא פוסק: "והאידנא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדר". לגבי תשעה באב פוסק הטור [סי' תקנא]: "תשעה באב אין בין דין יכולין לבטלו כיון שהוכפלו בו הצרות". משמע מלשוננו, שחיוב תענית בתשעה באב מתקנת נביאים, ולכן אין בית דין יכולים לבטלו, חיוב תענית בשאר תעניות מכח מנהג ישראל שרצו להתענות, ולכן היחיד חייב להתענות, שאסור לו לפרוץ גדר, אבל בית דין רשאים לבטלו.

סיכום

נחלקו הראשונים בתוקף החיוב להתענות בתשעה באב ובשאר תעניות החורבן: הרמב"ם פוסק שחיוב תעניות החורבן מפני מנהג ישראל להתענות בימים אלו. מהטור משמע שחיוב תענית בתשעה באב מתקנת נביאים, ובשאר תעניות ממנהג ישראל.

מהרמב"ן משמע שבזמן שרוצים להתענות חיוב התענית מתקנת נביאים. הריטב"א סובר שאיסור אכילה ושתיה בכל התעניות מתקנת נביאים, ואיסור חמישה עינויים ממנהג ישראל [עם ישראל קיבל על עצמו חמישה עינויים בתשעה באב ולא קיבלם על עצמו בשאר תעניות].

הלכה

השו"ע [סי' תקנ סע' א] פוסק שחייבים להתענות בארבע תעניות החורבן ואסור לפרוץ גדר. הוא פוסק [סע' ב] שבתשעה באב מתענים מבעוד יום ואסורים בחמישה עינויים, בשאר תעניות מתענים מעלות השחר ואין אסורים בחמישה עינויים. המשנה ברורה [סק"ו] פוסק שבעל נפש יחשוש לשיטת הרמב"ן שהאידנא מצוי גזירות מן עובדי גלולים, והוי שעת שמד שחייבים להתענות מתקנת נביאים, ואין לו לרחוץ עצמו. בשער הציון [אות ט] הוא מביא בשם השל"ה שבעל נפש צריך להתענות מבעוד יום. כמדומני שכיום שזכינו לחזור לארצנו אף בעל נפש אינו צריך להחמיר.